

Votaziun chantunala dal pievel dals 17 da matg 2009

Explicaziuns dal cussegl grond

Revisiun parziala da la constituziun chantunala

Project 1

Probablmain per il 1. da schaner 2011 vegnan ad entrar en vigur la procedura penala svizra e la procedura civila svizra. Fin a quest termin ston ils chantuns adattar lur dretg e realisar il dretg federal. En spezial las prescripziuns liantas da la procedura penala svizra han consequenzas considerablas per ils circuls: tut en tut perdan ils uffizis circuitals circa in quart da lur lavur e la mesadad da lur entradas.

Il cussegl grond e la regenza na vulan betg limitar la realisaziun sin las adattaziuns stringentas al dretg federal, mabain stgaffir ina nova basa per ina justia buna ed effizienta en il chantun Grischun. L'aboliziun da l'artitgel 54 cifra 3 da la constituziun chantunala ha l'intent da detretschar las incumbensas en il sector da la justia e da stgaffir in cler urden da cumpetenzas cun structuradas pli simplas. Ils circuls mantegnan la funcziun da circuls electorals per il cussegl grond e restan organs administrativs politics. Lur incumbensas giudizialas vegnan surdadas a la procura publica, sch'i sa tracta d'incumbensas dal dretg penal, ed a las dretgiras districtualas, sch'i sa tracta d'incumbensas dal dretg civil.

Explicaziuns a partir da p. 3

Project da votaziun p. 16

Iniziativa chantunala dal pievel «iniziativa.d'etica» e cuntraproposta dal cussegl grond (model 1+1)

Project 2

Actualmain dattan la baselgia evangelica reformada dal Grischun e la baselgia catolica dal Grischun l'instrucziun da religiun a lur commembras ed a lur commembers en la scola populara.

- L'iniziativa d'etica vul remplazzar l'instrucziun da religiun tras ina instrucziun d'etica che vegn responsada dal stadi. Quella sto vegnir frequentada da tut las scholaras e da tut ils scholars. En cas che l'iniziativa vegniss acceptada, vegniss abolida l'instrucziun da religiun confessiunala en la scola populara.
- La cuntraproposta dal cussegl grond tar l'iniziativa d'etica prevesa che las baselgias chantunalas dettian vinavant ina lecziun da religiun. Ultra da quai vegn introducida ina lecziun «enconuschientscha da las religiuns ed etica» che sto vegnir frequentada obligatoricamain da tut las scholaras e da tut ils scholars. Questa cuntraproposta vegn sustegnida da la baselgia evangelica reformada dal chantun Grischun e da la baselgia catolica dal chantun Grischun sco er da l'ordinariat episcopal.

Il cussegl grond attribuescha ina gronda impurtanza a la furmaziun religiusa e vul cuntinuar e rinforzar il partenadi cumprovà cun las baselgias chantunalas en quest sector.

Explicaziuns a partir da p. 9

Project da votaziun p. 17

Stimadas conburgaisas e stimads conburgais

Nus As suttamettain ils suandants projects per la votaziun:

Revisiun da l'artitgel 54 da la constituziun chantunala (detretschament da las incumbensas tar la giustia) (Project 1)

1. Basegn d'agir pervia da las prescripziuns liantas dal dretg federal

L'onn 2000 han il pievel ed ils chantuns acceptà ina refurma da la giustia e surdà a la confederaziun la cumpetenza per il dretg processual civil e penal. Las lavurs vi da la procedura civila svizra e vi da la procedura penala svizra (PC resp. PP) èn terminadas; quests dus relaschs vegnan mess en vigur probablamain per il 1. da schaner 2011. Per quest termin sto il chantun Grischun adattar ses dretg al nov dretg federal. In basegn da refurmar las structures resulta en quest connex en emprima lingia tras las prescripziuns da la PP svizra cun l'introducziun dal model da la procura publica. Pervia da l'obligatori dal dretg federal na po betg pli la presidenta cirquitala u il president cirquital relaschar en l'avegnir ils mandats penals en cas da delicts ed en cas da crims, mabain la procuratura publica u il procuratur public. Quai ha consequenzas considerablas per ils uffizis cirquitals, essend ch'els perdan circa in quart da lur lavur per las incumbensas giudizialas (tut en tut circa diesch plazzas) e la mesadad da lur entradas (tut en tut circa 3.3 milliuns francs per onn). Per la gronda part dals circuls n'èsi

betg pussaivel da cumpensar cumplainamain questas perditas d'entradas cun reducir il personal; tut tenor la reduziun da plazzas s'augmenta il deficit annual da tut ils circuls per tut en tut 2 fin 2.5 milliuns francs. Quests custs supplementars che resultan dal dretg federal ston vegnir purtads da las vischnancas, perquai ch'ellas finanzieschan ils circuls.

Il dretg federal permettess mo da far las adattaziuns necessarias e da laschar las ulteriuras cumpetenzas sco ch'ellas èn. Areguard in'organisaziun giudiziala che lavura en moda effizienta ed a favur da las burgaisas e dals burgais n'è quai dentant – tenor l'avis dal cussegl grond e da la regenza – betg adequat.

2. Da tge sa tracti tar il detretschament da las incumbensas en il sector da la giustia?

Cun la revisiun parziala da la constituziun chantunala vegn decidida la dumonda da princip, sch'ils circuls duain anc exequir incumbensas giudizialas u betg. En quest connex è il cussegl grond s'exprimi cun gronda maioritad per in detretschament cumpressiv da las incumbensas. Las in-

cumbensas giudizialas dals circuls duain vegnir transferidas a las dretgiras districtualas (dretg civil) resp. a la procura publica (dretg penal). Cun il detretschament vegnan ultra da quai stgaffidas las premissas per designar la giustia sco incumbensa chantunala. La finanziaziun da la giustia tras il chantun distgargia las vischnancas finanzialmain. Resguardond ils custs supplementars che vegnan chaschunads dal dretg federal e che resultasan senza la refurma da la giustia, importa la distgargia da las vischnancas tut en tut circa 2.8 milliuns francs per onn.

Il detretschament da las incumbensas tar la giustia che vegn proponì correspunda ad in basegn cumprovà e prenda resguard da las particularitads da noss chantun. El stgaffescha ina nova basa per ina giustia buna ed effizienta en il Grischun. Mo ina refurma cumplessiva permetta ina soluziun a media ed a lunga vista che resguarda las structures tradiziunalas. Il project rinforza l'organisaziun decentrala da la giurisdicziun civila e penala da l'emprima instanza, uschia che las dretgiras en il Grischun èn en cas da dumagnar las sfidas futuras.

Ils detagls da l'organisaziun giudiziala futura na resultan betg da la constituziun, mabain ston vegnir reglads en in segund pass sin il stgalim da la lescha. En quest connex resta ina tscherta libertad concepziunala. Areguard la votaziun davart la dumonda da princip ha la regenza dentant gia mussà, co che la giurisdicziun civila e penala duai vegnir organisada en il futur. L'ultim pled en connex cun la concepziun han dentant il cussegl grond sco er las votantas ed ils votants tras il referendum facultativ.

Il cussegl grond e la regenza refusan ina concentraziun da las plazzas da lavur a Cuir; las incumbensas ch'èn vegnidadas

ademplidas fin ussa en las regions duain vegnir ademplidas er en il futur en las regions.

- Pervia da quai extenda la **procura publica** sia structura decentrala. Il personal da las filialas vertentas vegn rinforzà; en la Mesolcina vegn installada ina filiala supplementara.
- Er tar las indesch **dretgiras districtualas** chaschunan las novas incumbensas in augment minim dal personal. La structura decentrala vegn mantegnida; eventualas midadas da la divisiun en districts pon er en il futur mo vegnir fatgas cun il consentiment da las votantas e dals votants.
- **L'autorità da mediaziun** duai – sco il post da mediaziun en dumondas da locaziun – vegnir organisà da nov sin plaun districtual. Per rinforzar la repartiziun decentrala da las plazzas da lavur e per augmentar la cuntanschibladad geografica èn previsas 13 fin 17 autoritads da mediaziun cun circa 20 fin 30 pertschients da plazzas (maximalmain trais autoritads per district). Exceziuns èn planisadas per motivs geografics e linguistics (p. ex. per la Bregaglia e per la Val Müstair).

Perquai ch'i sa tracta da spustar plazzas da lavur dals circuls a las dretgiras districtualas resp. a la procura publica, emprovan il cussegl grond e la regenza da cuntanscher ina realisaziun raschunavla ord vista sociala. Occupond las novas plazzas, duain sche pussaivel vegnir resguardads las emploiadas ed ils emploiads vertents dals circuls. Ina garanzia per la piazza da lavur na po dentant betg vegnir dada.

3. Tge avantatgs ha quest detretschament da las incumbensas?

Cun concentrar las incumbensas giudizialas vertentas dals circuls tar las dretgiras districtualas e tar la procura publica resultan numerus avantatgs per las burgaisas e per ils burgais:

- **Rinforzament da l'indipendenza giudiziala:** Ina separaziun consequenta da la justia e da la politica augmenta l'indipendenza giudiziala.
- **Structuras pli satiglias ed andaments pli simpels:** Il detretschament da las incumbensas stgaffescha structuras pli effizias e pussibilitescha andaments pli simpels e proceduras pli sveltas. Da quai profitan las dretgiras e la populaziun che tschertga dretg.
- **Nagina centralisaziun a Cuira:** Las structuras decentralas existentas da la procura publica e da las dretgiras districtualas vegnan amplifitgadas, uschia che la proximitad a las burgaisas ed als burgais sco er las enconuschientschas da las relaziuns localas restan garantidas.
- **Cuntanschibladad permanenta da las dretgiras:** Il rinforz da las dretgiras districtualas meglierescha lur cuntanschibladad. Quai è en l'interess da la populaziun e da las dretgiras.
- **Dapli experientscha grazia a la concentraziun regionala:** Concentrond las incumbensas giudizialas sin plaun districtual, s'augmenta il dumber dals cas per la singula persuna giudiziala. Dapli experientscha maina savens a proceduras pli sveltas ed a meglras decisiuns.
- **Nagina grevezza supplementara ni per las vischnancas ni per las pajataglias e per ils pajataglias:** Il detretschament da las incumbensas gida ad evitar grevezzas finanziales supplementaras per

las vischnancas sco er per las pajataglias e per ils pajataglias.

4. Ponderaziuns da la minoritad en il cussegl grond

La minoritad en il cussegl grond reconuscha da princip il basegn d'agir areguard las incumbensas giudizialas dals circuls e na refusa betg categoricamain las midadas. Ella tema dentant ch'il project aboleschia facticamain ils circuls, perquai che mo paucs circuls exequeschan incumbensas administrativas impurtantas. L'indebliment dals circuls faciliteschia ultra da quai ch'il circul electoral e che la procedura electorala per las commembras e per ils commembers dal cussegl grond vegnian midadas. La finala resguarda la minoritad la graduaziun temporara sco faussa. La refurma da las structuras da la justia na duess betg vegnir fatga ussa, mabain ensemen cun l'examinaziun complessiva da tut ils plauns statals e da tut las parts ch'èn responsablas per incumbensas administrativas. Per quests motivs refusa la minoritad actualmain l'aboliziun da l'art. 54 cifra 3 da la constituziun chantunala.

5. La refurma n'ha nagina influenza sin ils circuls electorals e sin la procedura electorala per il cussegl grond

La dumonda da la procedura electorala e dals circuls electorals per l'elecziun dal cussegl grond occupa adina puspè la politica e la populaziun dal Grischun; ils ultims 25 onns han las votantas ed ils votants pudì prender quatter giadas posiziun en chausa – directamain u indirectamain.

Ellas ed els vegnan er en l'avegnir a pudair prender posiziun davart questa dumonda. Questas dumondas che vegnan respundidas da la populaziun en moda fitg differenta n'èn dentant betg l'object da questa revisiun parziala da la constituiun chantunala. Ellas na stattan en naging connex giuridic u material cun il detretschament proponì da las incumbensas da la giustia resp. da la refurma da las dretgiras.

Er sche la revisiun parziala da la constituiun chantunala vegn acceptada, restan ils circuls electorals per il cussegl grond; la procedura electorala na vegn natiralmain er betg midada. Eventualas midadas pudessan vegnir fatgas mo cun il consentiment obligatoric da las votantas e dals votants, perquai che tant la procedura electorala sco er ils circuls electorals èn francads explicitamain en la constituiun chantunala. La refurma qua avant maun na restrenscha en naginga moda e maniera la libertad da decider da las votantas e dals votants en quest sector.

6. Tge futur han ils circuls?

Ultra da las incumbensas politicas sco circul electoral per las commembras e per ils commembers dal cussegl grond restan als circuls anc las incumbensas administrativas ch'èn vegnidas transferidas ad els dal chantun u da las vischnancas. Ina impurtanza politica han en quest connex las incumbensas ch'èn vegnidas transferidas da las vischnancas, perquai ch'il chantun ha dapi in tschert temp la strategia da transferir incumbensas administrativas u a las vischnancas u al chantun. Pia èsi chausa da las vischnancas da decider, sche e tge incumbensas ch'ellas vulan transferir als circuls u a las corporaziuns regionalas.

Il cussegl grond è stà perina che noss chantun è surstructurà cun 11 districts, cun 13 corporaziuns regionalas, cun 39 circuls, cun quasi 200 vischnancas e cun passa 400 autras instituziuns ch'èn responsablas per ina collavuraziun intercommunal. La structura futura dal chantun sto pervia da quai vegnir examinada en il rom d'ina refurma cumplexsiva da las estructuras. La finamira è quella da simplifitgar las estructuras. Ella duai vegnir cuntanschida oravant tut cun rinforzar las vischnancas sco instituziun sco er cun optimar las estructuras districtualas e regionalas. Fin la fin da l'onn 2010 vegn la regenza a preschentar al cussegl grond in'analisa cumplexsiva che cumpiglia tut ils plauns che adempleschan incumbensas statalas, pia er ils circuls. In'aboliziun dals circuls sco instituziuns ch'èn responsablas per incumbensas administrativas pretendess en mintga cas ina revisiun parziala da la constituiun chantunala, uschia che las votantas e ch'ils votants pon e ston decider en chausa.

Pervia da prescripziuns liantas dal dretg federal e pervia da dischavantatgs che l'organisaziun actuala ha, na vesa il cussegl grond naging futur pli per ils circuls en il sector da la giustia. Già oz exista la tendenza d'ademplier las incumbensas betg giudizialas dal sector da la giustia sin plaun districtual empè sin plaun circuital. Questas tendenzas permettàn la conclusiun ch'ils circuls na vegnan – già en paucs onns – ad ademplier nagingas incumbensas giudizialas pli.

Il detretschament da las incumbensas sco er la separaziun da la giustia e da la politica che vegnan prendids en mira cun il project qua avant maun n'èn betg ina part dal repassament cumplexsiv da las estructuras. Els sa restrenschan a las refurmas da l'organisaziun giudiziala. La revi-

siun parziala qua avant maun da la constituziun chantunala è ina buna basa per ulteriurs repassaments da las structures, senza dentant vulair pregiuditgar u premetter tals. Er suletta è ella ina soluziun coerenta ed adequata.

7. Consequenzas d'ina refusa dal project

Las prescripziuns dal dretg federal sforzan il chantun Grischun da terminar la realisaziun da la PP e da la PC fin la fin da l'onn 2010, per che quests dus relaschs possian entrar en vigur il 1. da schaner 2011. Sche las votantas e sch'ils votants refusan il detretschament proponì da las incumbensas tar la giustia, vegn la realisaziun da la PP e da la PC sin stgalim da la lescha a sa restrenscher a las midadas che vegnan prescrittas stringentamain. Uschenavant ch'il dretg federal admitta quai, na vegnan las competenzas da las presidentas cirquitalas e dals presidents circuitals betg midadas. Er la finanziaziun da la giustia resta uschia sco ch'ella è. Ils custs da las dretgiras districtualas e dals circuits sco er tals da la giurisdiziun gratuita e dal post da mediaziun en dumondas da locaziun ston vegnir surpigliads vinavant en emprima lingua da las vischnancas.

Il transferiment d'incumbensas dals uffizis circuitals a la procura publica, che vegn prescrit da la PP ha per consequenza ch'ils circuits ston examinar e reducir lur effectiv da personal. Pervia da las duplicitats ch'existan ha in spustament a la procura publica lieu mo per ina part fitg pitschna. L'engrondiment da las structures decentralas da la procura publica crudass. Er tar l'effectiv da personal da las dretgiras districtualas na dessi naginas midadas.

Ina realisaziun che sa restrenscha a las parts ch'èn stringentamain necessarias avess – pervia da las mancanzas structuralas vertentas – per las burgaisas e per ils burgais ils suandants dischavantatgs:

- La maschaida d'incumbensas politicas e giudizialas indeblescha l'independenza giudiziala e la giustia.
- L'urden da competenzas actual n'è betg survesaivel ed ha – pervia da sia fragmentaziun – blers secturs communabels e chaschuna bleras duplicitats. Tras quai vegnan ils process plitgunsch prolungads e custan dapli.
- En la gronda part dals circuits na pon las presidentas cirquitalas ed ils presidents circuitals – pervia dal pitschen dumber da cas – betg s'acquistar l'experientscha giudiziala civila necessaria. Pervia da las prescripziuns liantas dal dretg federal sa reducescha l'experientscha giudiziala er tar il dretg penal.
- I correspunda a l'experientscha da la vita generala ch'ina experientscha (memia) pitschna chaschuna savens dapli sbagls. La pratica giudiziala conferma ch'ils dischavantatgs structurali na pon betg vegnir gulivads malgrà il grond engaschament personal da las presidentas cirquitalas e dals presidents circuitals.

Il cussegl grond parta la persvasiun da la regenza ch'ina limitaziun a quai ch'è absolutamain necessari pudess esser ina soluziun mo a curta vista. Gia oz sa mussi cleramain che la giustia dals circuits na po survegnir – a lunga vista – naginas incumbensas pli pervia da prescripziuns dal dretg federal. Ensemen cun las consequenzas finansialas da la PP per las vischnancas ston ins partir dal fatg che la dumonda d'ina refurma da la giustia vegnia puspè a sa tschentar en paucs

onns. Far permanentamain refurmas n'è però betg giavischà e betg raschunaivel ni per las dretgiras e lur collavuraturas e lur collavuraturis ni per la populaziun che tschertga dretg.

8. Proposta

Il cussegl grond ha tractà la revisiun parziala da la constituziun chantunala (detretschament da las incumbensas tar la giustia) en la sessiun d'october 2008 ed en la sessiun da favrer 2009. Cun 78 cunter 38 vuschs e cun 1 abstenziun ha il cus-

segl deliberà l'aboliziun da l'art. 54 cifra 3 da la constituziun chantunala per mauns d'ina votaziun dal pievel. Nus As proponin, stimadas conburgaisas e stimads conburgais, d'acceptar questa revisiun da la constituziun.

En num dal cussegl grond

Il president dal cussegl grond:

Corsin Farrér

L'actuar:

Claudio Riesen

Iniziativa chantunala dal pievel «iniziativa.d'etica» e cuntraproposta dal cussegl grond (model 1+1) (Project 2)

Il 9 da favrer 2009 ha il cussegl grond tractà l'iniziativa chantunala dal pievel «iniziativa.d'etica» per mauns d'ina votaziun dal pievel. Ultra da quai ha el discutà ina cuntraproposta tar questa iniziativa.

A. Ils projects da votaziun en detagl

1. Situaziun da partenza: L'instrucziun da religiun intermediéscha ina furmaziun fundamentala cristiana impurtanta – na cuntanscha dentant betg tut ils uffants.

a. La structura dal model grischun actual da l'instrucziun da religiun

Il Grischun tutga tar quels chantuns che han surdà tradiziunalmain la responsabladad per l'instrucziun da religiun a las duas baselgias chantunalas da dretg public reconuschidas. Actualmain dattan la baselgia evangelica reformada dal Grischun e la baselgia catolica dal Grischun l'instrucziun da religiun a lur commembers ed a lur commembers en la scola populara. Per questa instrucziun las stattan a disposiziun gratuitamain las localitads da scola. L'instrucziun da religiun ch'è dotada cun duas lecziuns per emna tutga tar ils roms obligatorics. Las persunas cun la pussanza dals geniturs pon dentant dispensar en scrit lur uffant da questa instrucziun.

b. Il nov plan d'instrucziun «religiun» tracta temas actuals

La lescha da scola incumbensescha la scola populara dal Grischun da furmar ils uffants tenor principals cristians a commembers independents da nosssa societad ch'èn conscients da lur responsabladad. Questa finamira da furmaziun duai vegnir ademplida da l'instrucziun da religiun. Dapi l'onn 2005 vegn l'instrucziun da religiun dada tenor il nov plan d'instrucziun che vegn purtà da las duas baselgias chantunalas, da l'ordinariat episcopal sco er dal chantun. Scolaras e scolars survegnan ina furmaziun fundamentala cristiana e la pussaivladad da sa fatschentar cun temas actuals dal svilup da la personalitad, da l'educaziun a valurs cristianas e da l'etica. L'instrucziun ha ultra da quai la finamira da rinforzar la cumpetenzza sociala e la toleranza e d'agir en moda solidarica envers autras culturas e religiuns.

c. L'instrucziun da religiun «obligatorica» na cuntanscha betg tut ils uffants

L'instrucziun da religiun è orientada ad ina confessiun. Perquai che uffants che n'appartegnan a nagina baselgia chantunala u che vegnan dispensads da las persunas cun la pussanza dals geniturs da l'instrucziun da religiun na vegnan betg cuntanschids cun l'instrucziun da religiun, resultan problems organisatorics per la scola. Uffants che na frequentan betg l'instrucziun da religiun han savens liber durant questas lecziuns. Uffants

pertutgads èn periclitads da terminar lur temp da scola senza avair survegnì ina introducziun e senza avair gì l'ocasiun da pudair s'occupar cun la tradiziun religiusa da l'ambient, en il qual els creschan si.

d. La retschertga da l'onn 2005 davart la situaziun da la furmaziun religiusa mussa trends inquietants

La retschertga represchentativa davart la situaziun da la furmaziun religiusa en la scola populara ch'è vegnida fatga l'onn 2005 da las baselgias chantunales en col-lavuraziun cun l'uffizi per la scola populara ed il sport mussa resultats inquietants. 9% dals uffants da la scola primara, 12% da las scholaras e dals scolars da la scola reala sco er 7% da las scholaras e dals scolars da la scola secundara dal Grischun na frequentan betg l'instrucziun da religiun. Stgars 1.5% dals uffants èn vegnids dispensads en scrit da las personas cun la pussanza dals geniturs, ils auters n'apartegnan betg ad ina baselgia chantunala. En singuls lieus è questa part d'uffants che na frequentan nagina instrucziun da religiun pli auta, a Cuira importa ella circa 20%. Ultra dals problems organisatorics che la scola ha cun uffants che han liber empè d'instrucziun da religiun inquieteschi che passa 100 uffants sortan onn per onn da la scola obligatorica ed èn exposts al privel d'in analfabetissem religius, perquai ch'els n'han survegnì nagina instrucziun religiusa.

Ultra da quai mussa la retschertga ch'ì vegn dada ozendi mo ina lecziun da religiun a quasi 40% da las scolas secundaras e realas.

2. L'iniziativa d'etica vul introducir ina instrucziun d'etica ch'è obligatorica per tut ils uffants – ed abolir l'instrucziun da religiun

L'iniziativa pretenda ch'ì vegnia instrui etica a la scola populara. Tut ils uffants da l'emprima fin a la novavla classa ston frequentar obligatoricamain questa instrucziun.

Sche l'iniziativa vegniss acceptada n'è l'instrucziun d'etica – en accordanza cun la costituziun chantunala e cun la lescha da scola – betg da concepir sco instrucziun areligiusa. Ella duai intermediar valurs cristianas che valan en nossa societad. Plinavant duai ella intermediar a noss uffants enconuschientschas da las differentas religiuns, promover in pensar critic e rinforzar valurs socialas. Sco in object impurtant da l'instrucziun d'etica futura menziunescha il comité d'iniziativa er ils dretgs umans. La finamira principala da l'instrucziun d'etica en quai che concerna la politica da furmaziun saja quella da promover il pensar critic, il giuditgar independent, l'argumentar ed il reflectar.

Questa finamira da l'instrucziun duai vegnir cuntanschida cun ina midada fundamentala dal sistem. L'iniziativa vul prender la responsabladad per l'instrucziun da las baselgias chantunales e separar la scola populara da la baselgia. Ina instrucziun da religiun tenor la confessiun da las baselgias chantunales fiss pussaivla ordaifer la scola populara. La realisaziun da l'instrucziun d'etica cun duas lecziuns per emna, sco ch'ella vegn proponida da l'iniziativa, chaschuna per il chantun e per las vischnancas – senza contribuziuns da las patronas per las prestaziuns socialas – custs annuals da circa 6.6 milliuns francs.

3. La cuntraproposta tar l'iniziativa d'etica vul resguardar ils basegns da noss temp e rinforzar il partenadi cumprovà cun las baselgias chantunalas

a. Las baselgias chantunalas e l'ordinariat episcopal han sviluppà la basa per concepir da nov la furmaziun religiosa (model 1+1)

Enconuschend ils resultats da la retschertga da l'onn 2005 davart la situaziun da la furmaziun religiosa, han la baselgia evangelica refurmada dal Grischun e la baselgia catolica dal Grischun sco er l'ordinariat episcopal cumenzà cun lavurs da concept per concepir la furmaziun religiosa en las scolas popularas. En collavuraziun cun il departament ch'è cumpetent per la scola han els elavurà ina proposta, tenor la quala i vegn dada per entant ina lecziun da religiun ed ina lecziun da religiun e d'etica sin il stgalim superiur da la scola populara. Questa proposta fa d'ina vart frunt a l'analfabetissem religios che smanatscha. Da l'autra vart prenda ella resguard dal fatg che en circa 40% da las scolas dal stgalim superiur vegn dada mo ina da duas lecziuns da religiun.

b. La cuntraproposta tar l'iniziativa d'etica mantegna ina lecziun «instrucziun da religiun» ed introducescha ina lecziun «enconuschientscha da las religiuns ed etica» (model 1+1)

Il cussegl grond è dal medem avis sco las baselgias chantunalas e l'ordinariat episcopal en quai che concerna il giudicament da la situaziun da la furmaziun religiosa en las scolas popularas. Lur proposta per sviluppar vinavant il concept da l'instrucziun actuala è tenor ella ina basa raschunaivla. Cun il rom «enconuschientscha da las religiuns ed etica», ch'è sut-

tamess a la responsabladad statala, vegn persequitada ina finamira principala che furma er la basa da l'iniziativa. Quest pass garantescha che er uffants, che na frequentan betg ina instrucziun da religiun ch'è orientada ad ina confessiun, emprendan ad enconuscher valurs fundamentalas cristianas impurtantas.

Il cussegl grond metta en discussiun ina cuntraproposta a l'iniziativa d'etica. Cun sia «instrucziun da religiun» ch'è orientada ad ina confessiun rinforza questa il partenadi cumprovà cun las baselgias chantunalas. Quellas èn vinavant e sco oz responsablas per l'instrucziun da religiun.

Cun il rom «enconuschientscha da las religiuns ed etica» integrescha la cuntraproposta la finamira da porscher ina instrucziun ch'è neutrala en quai che concerna la religiun e che sto vegnir frequentada da tut ils uffants. Questa lecziun è suttamessa a la responsabladad statala. L'instrucziun intermediatescha oravant tut enconuschientschas da las valurs fundamentalas cristianas. Plinavant è ella averta per temas che pon vegnir accordads cun l'obligaziun da la scola publica da resguardar la neutralitad religiosa.

Per entant duain vegnir purschidas vinavant duas lecziuns da religiun en la scola primara. Il rom «enconuschientscha da las religiuns ed etica» vegn introduci en in emprim pass sin il stgalim superiur da la scola populara inclusiv las classas pitschnas. Resguardond las experientschas ch'èn vegnidadas fatgas po pli tard alura vegnir prendida per mauns ina realisaziun che tegna quint dals basegns da la scola primara. La purschida dad «enconuschientscha da las religiuns ed etica» sin il stgalim superiur da la scola populara inclusiv las classas pitschnas chaschuna per il chantun e per las vischnancas – senza contribuziuns da las patronas per las

prestaziuns socialas – custs annuals da circa 1.4 milliuns francs. Sche la purschida vegn extendida pli tard sin la scola primara, s'augmentan quests custs a circa 3.3 milliuns francs.

B. Ils arguments dal comité d'iniziativa

Tge vul l'iniziativa d'etica?

Cun l'instrucziun d'etica obligatoria survegnan tut ils uffants e tut ils giuvenils ina furmaziun fundamentala cuminaivla davart dumondas da la religiun e da la cretta, davart dumondas da l'agir correctamain e bain, davart dumondas da l'existenza e da la convivenza.

L'occupaziun cun la religiun na vegn betg bandischada da la scola. Anzi, i duain explicitamain vegnir intermediadas enconuschientschas da religiun(s) sco er mussads auters access ideologics.

Pertge dovri l'iniziativa d'etica?

L'instrucziun da religiun a la scola n'è betg pli confurma al temp. Ch'i stoppia dar ina midada è incontestà, perquai che las baselgias chantunalas na pon betg pli ademplir lur incumbensa da furmaziun. Problems disciplinars ed adina dapli dispensaziuns difficultesch an l'instrucziun.

I n'è dentant betg chausa dal stadi da s'occupar da la religiusadad da sias burgaisas e da ses burgais. La socialisaziun religiosa è chausa da las baselgias. La furmaziun etica na dastga percenter betg vegnir surlaschada unicamain a las baselgias. La scola tegna però en general quint da questa responsabladad en sia instrucziun. Cun il nov rom etica vegn den-

tant stgaffida ina plattafurma specifica per quest intent.

Anc adina èsi en emprima lingia chausa da la famiglia da stgaffir a chasa il fundament etic e religios.

L'iniziativa d'etica rinforza nossas valurs

Ina instrucziun d'etica obligatoria intermediescha a tut ils uffants ed a tut ils giuvenils la basa fundamentala dal cristianissem, da l'umanissem e da l'illuminessem. Quai è valurs fundamentalas sco l'amur per la proxima e per il proxim, la libertad, l'egualitad e la solidaritad che caracteriseschan e che determinesch an nossa societad liberal-democratica.

L'instrucziun d'etica è impurtanta, perquai ch'ella creescha en scola spazi per il dialog e per discussiuns. Quai promova il pensar critic ed il giuditgar independent da las scolaras e dals scolar e motive-scha da reflectar e da cundecider.

L'enconuschientscha e la reconuschientscha da nossas valurs fundamentalas èn factors centrals, perquai ch'ina convivenza paschaivla en ina societad funcziunescha mo, sche tschertas reglas vegnan respectadas.

L'iniziativa d'etica promova l'integraziun

Ad uffants ed a giuvenils esters che na frequentan nagina instrucziun da religiun na vegnan quasi mai mussadas directamain las valurs da nossa societad. L'instrucziun d'etica è dentant obligatoria per tuttas e per tuts e procura tant per ina savida da basa davart la tradiziun e davart la cultura cristiana sco er per in barat cultural prezios.

Ensemen e betg en moda separada duain ils giuvenils vegnir en contact cun differents religions e cun differentas ideologias e duain er emprender da metter en dumonda talas. I sa tracta da sviluppar toleranza e respect vicendaivel e da reducir pregiudizis ch'èn adina il minz per conflicts.

Questas finamiras pon dentant mo vegnir cuntanschidas, sche tut ils uffants frequentan l'instrucziun.

L'iniziativa d'etica è consequenta

Soluziuns da cumpromiss che na cuntentan nagin propi bain n'han nagin avegnir. Ils problems da l'instrucziun da religiun na vegnan betg smesads cun abolir ina lecziun.

Ina instrucziun d'etica obligatorica schlia ils problems interns da la scola. Perquai che tut las scolaras e tut ils scolaris survegnan la medema furmaziun. I na dat nagina separaziun da las classas e las competenzas èn cleras. Il chantun sulet porta la responsabladad per la furmaziun da scola. Mo uschia po vegnir garantida ina instrucziun ch'è neutrala en quai che concerna la religiun, sco che la constituiun la prescriba.

La necessitad d'in rom, cun il qual vegnan intermediadas valurs, en il qual vegnan discutads problems da la convivenza ed en il qual vegnan intermediadas enconuschientschas dal cristianissem e d'autras religions, è incontestada.

L'iniziativa d'etica è la soluziun pli raschunaivla, perquai ch'ella ademplescha questas finamiras sin ina via directa.

Favrer 2009   Il comité d'iniziativa
(www.ethik-initiative.ch)

C. Ils arguments dal cussegl grond

Cuntinuar cun il partenadi cumprovà – betg stgatschar las baselgias chantunals da la scola populara

L'iniziativa d'etica vul realisar en la scola populara la separaziun da la baselgia e dal stadi tras quai che la religiun na duai betg pli esser in rom da scola per ils uffants. L'iniziativa vul stgatschar l'instrucziun da religiun e las baselgias chantunals da la scola populara. Il cussegl grond vul percenter mantegnair er en l'avegnir il partenadi cumprovà cun las baselgias chantunals ch'exista dapi l'introducziun da la scola populara obligatorica avant passa 150 onns e purtar cuminaivlamain la responsabladad per la furmaziun religiosa da nossa giuventetgna. Sco enfin ussa duain las valurs fundamentalas dal cristianissem pudair vegnir intermediadas en scola da las baselgias chantunals. Pervia da quai è l'iniziativa d'etica da refusar.

La religiun e l'instrucziun da religiun èn confirmas al temp ed intermedieschas in fundament als uffants

Naturalmain èsi en emprima lingia l'incumbensa e la responsabladad dals geniturs da stgaffir per lur uffants la basa en il sector da la furmaziun religiosa. Dentant er persunas d'instrucziun d'ina confessiun pon intermediar als uffants en l'instrucziun da religiun l'istorgia da la religiun, ils cuntegns da la cretta sco er la forza marcanta da la religiun per la cultura. L'instrucziun da religiun gida ad avrir il mund ed ils egls perfin per la litteratura, per la filosofia, per l'architectura e per la musica. Senza enconuschientschas da la religiun pudessan ils uffants esser senza auter periclitads d'ir tras il mund sco analfabets religios che n'han nagina col-

liaziun cun las ragischs da nossa cultura. Per pudair cuntinuar cun il cas normal actual e per pudair laschar a las baselgias chantunalas l'instrucziun da religiun en la scola populara è l'iniziativa da refusar.

L'iniziativa d'etica tscherna in via faussa e radicala

Sco finamira da l'iniziativa vegni inditgà che tut ils uffants duain obtegnair ina furmaziun fundamentala davart dumondas da la religiun e da la cretta, davart dumondas da l'agir correctamain e bain, davart dumondas da l'existenza e da la convivenza en l'instrucziun d'etica obliigatorica. La finamira è ultra da quai er quella da cuntanscher tut ils uffants cun questa instrucziun, quai che na saja actualmain betg il cas cun l'instrucziun da religiun. Per schliar ils problems ch'èn enconuschents a las baselgias chantunalas – latiers tutgan er problems organisatorics da la scola – vul l'iniziativa d'etica stgatschar las baselgias chantunalas da la scola. Proponida vegn ina renunzia radicala a la via vertenta. In tal pass na fiss dentant betg necessari e fiss sproporzionà. Uschenavant ch'i ston vegnir schliads problems ch'èn enconuschents, datti bunas propostas che sa basan sin il partenadi cumprovà cun las baselgias e che al sviluppan vinavant. La bandischada da las baselgias chantunalas da la scola populara che vegn prendida en mira da l'iniziativa n'è strusch adattada per rinforzar nossas valurs cristian-occidentals. Er per quests motivs è l'iniziativa d'etica da refusar.

Las baselgias chantunalas sustegnan in svilup da la furmaziun religiosa en la scola populara e proponan ina soluziun

Las baselgias chantunalas avevan signalisà cleramain ch'ellas giavischian in svi-

lup da l'instrucziun da religiun actuala a la scola populara. Ellas han fatg ina proposta concreta, l'uschenumnà model 1+1 cun ina lecziun da *religiun* e cun ina lecziun instrucziun en *enconuschientscha da las religiuns ed etica*. Il cussegl grond ha prendì enconuschientscha da questa proposta. Ina minoritad dal cussegl grond As ha vulì suttametter l'iniziativa d'etica senza cuntraproposta per la votaziun. La maioritad dal cussegl grond ha proponì – sco la regenza – da suttametter il model 1+1, ch'è vegnì sviluppà e che vegn purtà da las baselgias chantunalas e da l'ordinariat episcopal, sco cuntraproposta tar l'iniziativa. Da l'autra vart ha il cussegl grond decidì che la frequentaziun da l'instrucziun d'etica na stoppia betg mo vegnir declarada obligatorica per uffants che na frequentan betg l'instrucziun da religiun; medemamain n'ha el betg vulì limitar il model 1+1 exclusivamain sin il stgalim superiur.

La cuntraproposta tar l'iniziativa d'etica (model 1+1) resguarda il basegn da furmaziun religiosa da tut ils uffants

L'instrucziun da religiun che vegn dada tenor il plan d'instrucziun vertent intermedijscha als uffants er enconuschientschas d'autras religiuns e d'autras ideas da las valurs, dentant er ina confruntaziun cun temas sco il svilup da la personalitad, la pasch, la giustia, l'etica, ed en general cun la promoziun dal pensar cristian e dal giuditgar autonom. Perquai che circa 40% da las scolas dal stgalim superiur porschan actualmain mo pli ina lecziun da religiun e perquai ch'in dumber creschent d'uffants na s'interessa betg per l'instrucziun da religiun, duai l'instrucziun actuala vegnir sviluppada vinavant cun il model 1+1 – per servir uschia ad ina finamira dubla.

- Il model 1+1 garantisce che las commembras e ch'ils commembers da las baselgias chantunalas possian vinvant frequentar l'instrucziun da religiun en la scola populara. L'instrucziun da religiun che vegn frequentada actualmain da la gronda maioritad dals uffants resta mantegnida.
- Il model 1+1 garantisce che tut las scolaras e che tut ils scolars survegnan ina introducziun en la tradiziun religiusa da l'ambient, en il qual ellas ed els creschan si. Uffants che frequentan la scola populara grischuna sa fatschentan obligatoricamain – per entant sin il stgalim superiur – almain en il rom «enconuschientscha da las religiuns ed etica» cun la furmazion religiusa. Il privel d'in analfabetissem religius vegn reduci.

Il model 1+1 schlia ils problems e rinforza il partenadi cumprovà da la baselgia e dal stadi

Cun la cuntraproposta (model 1+1) vulan il cussegl grond sco er las baselgias chantunalas e l'ordinariat episcopal prender per mauns il problem real che l'instrucziun da religiun na cuntanscha betg tut ils giuvenils. La soluziun proponida sa basa sin in'analisi da la situaziun che las baselgias chantunalas e che l'ordinariat episcopal han fatg cun quità. Ella resguarda il cristianissem sco ierta religiusa e culturala. Questa soluziun proponida mantegna dentant er opziuns per il cas che la giurisdicziun vegniss midada en il futur. Sche quella resguarda p.ex. ina instrucziun da

la bibla sco incumpatibla cun l'obligaziun d'ina neutralitad religiusa, po ina tala instrucziun tuttina vegnir purschida en l'instrucziun da religiun. Il model 1+1 lascha a las baselgias chantunalas, a l'ordinariat episcopal ed al stadi la libertad da decider e d'agir. Questa libertad d'agir mantegna il model 1+1 – cuntrari a l'iniziativa d'etica – er en vista ad eventuals svilups naziunals sco il plan d'instrucziun 21. Sche problems existents duain vegnir schliads, è – tenor l'avis da la maioritad dal cussegl grond e da las baselgias chantunalas – la realisaziun dal model 1+1 la meglra soluziun. Sch'ins sa fitgass sin la posiziun actuala, na gidass quai nagut.

D. Proposta

Il cussegl grond refusa l'iniziativa chantunala dal pievel «iniziativa.d'etica» cun 76 cunter 6 vuschs. Cun 74 cunter 15 vuschs ha el concludì la cuntraproposta tar l'iniziativa d'etica. Nus As proponin, stimadas conburgaisas e stimads conburgais, da refusar l'iniziativa d'etica e d'acceptar la cuntraproposta tar l'iniziativa d'etica.

En num dal cussegl grond

Il president dal cussegl grond:

Corsin Farrér

L'actuar:

Claudio Riesen

Project da votaziun

1

Constituziun dal chantun Grischun

acceptada dal pievel ils ...

Il cussegl grond dal chantun Grischun,

sa basond sin l'art. 101 da la constituziun chantunala,
suenter avair gi' invista da la missiva da la regenza dals 19 d'avust 2008,

concluda:

I.

La constituziun dal chantun Grischun dals 18 da matg / 14 da settember
2003 vegn midada sco suonda:

Art. 54 cifra 3

aboli

II.

Questa revisiun parziala è suttamessa al referendum obligatoric.

La regenza fixescha l'entrada en vigur da questa revisiun parziala.

Project da votaziun

2

Iniziativa dal pievel "iniziativa.d'etica"

Lescha davart las scolas popularas dal chantun Grischun (lescha da scola)

acceptada dal pievel ils ...

La lescha davart las scolas popularas dal chantun Grischun (lescha da scola) dals 26 da november 2000 vegn midada sco suonda:

Art. 7

A la scola populara (1. fin 9. classa) vegn instrui etica. L'instrucziun d'etica è obligatorica, e quai independentamain da la confessiun.

Instrucziun
d'etica

Cuntraproposta dal cussegl grond tar la "iniziativa.d'etica"

Lescha davart las scolas popularas dal chantun Grischun (lescha da scola)

midada dals 10 da favrer 2009

Il cussegl grond dal chantun Grischun,

sa basond sin l'art. 15 al. 2 e sin l'art. 31 al. 1 da la constituziun chantunala,

sunter avair gi' invista da la missiva da la regenza dals 7 d'october 2008,

concluda:

I.

La lescha davart las scolas popularas dal chantun Grischun (lescha da scola) dals 26 da november 2000 vegn midada sco suonda:

Art. 7 marginala ed al. 3

³ **Tut las scolaras e tut ils scolars ston frequentar obligatoricamain il rom d'instrucziun da scola "enconuschientscha da las religiuns ed etica".**

Instrucziun da religiun, enconuschientscha da las religiuns ed etica

II.

Questa revisiun parziala è suttamessa al referendum facultativ, premess che l'iniziativa dal pievel "iniziativa.d'etica" vegnia retratga.

Votar è pli simpel che quai ch'ins pensa!

Sche Vus essas absenta u absent la dumen-
gia da votaziun u sche Vus duessas esser
impedida u impedì da votar a l'urna,
avais Vus las suandantas pussaivladads
da prender part a la votaziun:

1. Votaziun anticipada

Er en Vossa vischnanca avais Vus la pus-
saivladad da votar durant almain dus
dals ultims quatter dis avant il di da vota-
ziun, u

- da votar a l'urna
u
- da consegnar il cedel da votar en ina
cuverta serrada ad in uffizi commu-
nal.

2. Votaziun per corrispondenza

- Ils documents necessaris (cuverta da
resposta, cuverta da votar) survegnis
Vus automaticamain da la vischnanca.
- La cuverta da resposta u l'attest da
votar stuais Vus **suttascriver** en mintga
cas, autramain n'è Voss cedel betg
valaivel.
- Plinavant avais Vus duas pussaivladads
da votar per corrispondenza: Vus sur-
dais la cuverta da resposta a la **posta** u
Vus mettais la cuverta en ina **chascha
da brevs da l'administraziun commu-
nala inditgada da la vischnanca**.

Vossa chanzlia communal As vegn a
responder tuttas dumondas en connex
cun la votaziun anticipada e cun la vota-
ziun per corrispondenza. Legiai per pla-
schair er las publicaziuns uffizialas.